

ОБСЕ

**Организација за безбедност и соработка во Европа
Постојан совет**

ПС.ОДЛ/566
27 ноември 2003

Оригинал: Англиски

479-та Пленарна седница

ПС Дневник бр. 479, точка на Дневен ред 4

**ОДЛУКА Бр. 566
АКЦИОНЕН ПЛАН ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА СОСТОЈБАТА
НА РОМИТЕ И СИНТИТЕ ВО ОБЛАСТА НА ДЕЈСТВУВАЊЕ НА ОБСЕ**

Постојаниот совет,

одлучува да го усвои Акциониот план за подобрување на состојбата на Ромите и Синтите во областа на дејствување на ОБСЕ, приложена кон оваа Одлука.

PCOEW1138

АКЦИОНЕН ПЛАН ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА СОСТОЈБАТА НА РОМИТЕ И СИНТИТЕ ВО ОБЛАСТА НА ДЕЈСТВУВАЊЕ НА ОБСЕ

I. Опсег и цели

1. Акциониот план има за цел да ги засили напорите на земјите-учеснички и релевантните институции и структури на ОБСЕ коишто се стремат да осигурат Ромите и Синтите да можат целосно или делумно да учествуваат во нашите општества, и да ја отстранат дискриминацијата против нив.
2. Акциониот план се темели на рамка на меѓународно и регионално право за човекови права, на постојните заложби на ОБСЕ и на примерите на најдобра практика од земји ширум Европа, каде истите се воспоставени, и цели кон воведување на таквите практики и на други места. Специјалните мерки предвидени со Акциониот план со цел подобрување на состојбата на Ромите и Синтите се темелат врз Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација¹.
3. И земјите-учеснички и институциите на ОБСЕ се повикуваат да го имплементираат Акциониот план. Заедниците на Ромите и Синтите во земјите-учеснички се повикуваат да ги користат и активно да придонесуваат кон имплементацијата на одредбите од Акциониот план.

II. Општ контекст: за Ромите, со Ромите

4. Секоја национална политика или стратегија за имплементација треба: (1) да одговори на реалните проблеми, потреби и приоритети на заедниците на Ромите и Синтите; (2) да биде сеопфатна; (3) да воведо балансиран и одржлив пристап кон комбинирање на целите во врска со човековите права со социјалните политики; и (4) да овозможи Ромите сами да ги донесуваат одлуките кои нив ги засегаат. Истовремено, националните политики или стратегиите за имплементација треба да бидат приспособени и имплементирани во согласност со специфичните потреби на Ромите и Синтите во конкретни ситуации во земјите-учеснички. Стратегиите за

¹ Во член 1, став 4 стои: „Специјалните мерки преземени заради единствената цел да се обезбеди соодветен напредок на одредени расни и етнички групи или поединци на кои им е потребна таква заштита, кои што може да се потребни за да се осигури таквите групи или поединци подеднакво да ги уживаат и користат човековите права и основните слободи, нема да се сметаат за расна дискриминација, под услов тие мерки да не доведат, како последица, до воспоставување на одделни права за различни расни групи, и да не продолжат по остварувањето на целите поради кои биле преземени.“

имплементирање треба да опфаќаат и механизми кои ќе осигурат дека националните политики се имплементираат на локално ниво.

5. Водечко начело во напорите на земјите-учеснички и релевантните институции на ОБСЕ би требало да биде дека секоја политика и стратегија за имплементирање треба да е разработена и имплементирана со активно учество на заедниците на Ромите и Синтите. Од клучно значење е да се осигури вистинско учество на Ромите и Синтите во сите одлуки кои влијаат на нивните животи. Ромите и Синтите треба да работат заедно со локалните, државните и меѓународните власти во развивањето на овие стратегии. Подеднакво, ромските заедници треба да претставуваат еднакви партнери и треба да ја споделуваат одговорноста за подобрување на нивниот живот.
6. Карактеристичната ситуација на жените Ромки и Синти треба да се земе предвид во создавањето и имплементирањето на сите политики и програми. Онаму каде што постојат консултативни и други механизми за да се олесни учеството на Ромите и Синтите во таквите одлучувачки процеси, жените би требало да можат да учествуваат подеднакво со мажите. Прашањата за жените Ромки треба систематски да се воведуваат во сите релевантни политики креирани за населението во целост.

III. Борба против расизам и дискриминација

Со цел да се спречат предрасудите против Ромите и Синтите и ефективно да се елаборираат и имплементираат мерки за борба против дискриминацијата и расното насилство, се препорачуваат следните активности:

Законодавство и спроведување на законот

Активности што им се препорачуваат на земјите-учеснички:

7. Да се размисли за ратификување на релевантните меѓународни спогодби што е можно поскоро, доколку тоа веќе не го сториле, меѓу другото, Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација.
8. Да се усвои и имплементира ефективно анти-дискриминационо законодавство за борба против расната и етничката дискриминација на сите полиња, меѓу другото, пристап до сместување, државјанство и живеалиште, едукација, вработување, здравствени и социјални услуги. Да вклучат претставници на Роми и Синти во процесите на креирање, имплементација и евалуација.
9. Анти-дискриминационото законодавство треба да осигури:
 - Забрана на директна и индиректна расна дискриминација;
 - Наметнување на ефективни, пропорционални и разумедувачки мерки за дискриминирачки дела или практики;
 - Наметнување на построги казни за расно мотивирани кривични дела извршени и од приватни лица и од јавни личности;

- Еднаков пристап кон ефективни мерки (судски, административни, процедури за помирување или посредување).
- 10. Треба да се осигури дека националното законодавство забранува секаков вид на дискриминаторски активности и дека сите случаи на наводна дискриминација се детално и објективно истражени.
- 11. Да создаде, каде што одговара, специјализирани институции за да се осигури имплементацијата на таквото законодавство, како и домашни механизми за редовно и транспарентно следење и известување за постигнатиот напредок во имплементацијата. Да охрабри учество на претставници на Ромите и Синтите во таквите тела, чија работа треба да биде достапна на јавноста.
- 12. Да развие, каде што е потребно, сеопфатни национални стратегии или акциони планови за подобрување на ситуацијата на Ромите и Синтите, кои вклучуваат специфични мерки за справување со дискриминацијата во сите животни сфери.
- 13. Редовно да ги оценува, особено на локално ниво, резултатите од овие стратегии и да ги вклучува заедниците на Ромите и Синтите во процесот на евалуација.
- 14. Преку поттикнување на вистински дијалог или консултација или преку други соодветни средства, да се обиде да ги подобри односите меѓу Ромите и Синтите и другите жители, со цел да се промовира толеранцијата и да се надминат предрасудите и негативните стереотипи на двете страни.
- 15. Во согласност со државните и интернационалните стандарди за заштита на податоците, да ги документира сите видови и релевантни случаи на дискриминација со цел подобро да се оцени ситуацијата и да се одговори на потребите на Ромите и Синтите.
- 16. Да се обезбеди темелна и ефективна истрага за дела на насилство против Роми и Синти, особено во случаите каде постои основано сомневање дека истите биле расно мотивирани, а сторителите да бидат кривично гонети во согласност со домашниот закон и релевантните стандарди за човекови права.
- 17. Да се осигури дека нема да постои неказливост за сторителите на дела на дискриминација или насилство, меѓу другото, преку преземање на навремени и ефективни истражни и казни мерки од страна на полицијата.
- 18. Да го олесни пристапот до правдата за Ромите и Синтите преку мерки како што се правната помош и овозможување на информации на ромски јазик.
- 19. Да ги земе предвид сите мерки и програми, ситуацијата на жените Ромки и Синти, кои се често жртви и на етничка и на полова дискриминација.

Активности што им се препорачуваат на институциите и структурите на ОБСЕ:

- 20. ОДИХР (Канцеларија за демократски институции и човекови права - ODHR – Office for Democratic Institutions and Human Rights), а каде што одговара и институциите и структурите на ОБСЕ, вклучувајќи ги и теренските операции на ОБСЕ, ќе им помогнат на земјите-учеснички, по нивно барање, во развивањето на анти-

- дискриминационо законодавство, и во формирањето на тела за борба против дискриминацијата.
21. Високиот комесар за национални малцинства, во рамки на неговиот мандат, ќе продолжи да го следи развојот на анти-дискриминационото законодавство и во таа насока ќе им овозможува совети и помош на земјите-учеснички, каде што е соодветно.
 22. По барање, ОДИХР ќе овозможува совети во врска со тоа како постојните механизми во една земја-учесничка, како што се канцелариите на народниот правобранител, комисиите за борба против дискриминација, полициските дисциплински комисии, и други релевантни органи, можат да ги намалат тензиите помеѓу заедниците на Ромите и Синтите и не-ромските заедници.
 23. ОДИХР/ ЦПРСИ (Референтната канцеларија за ромски и синти прашања - CPRSI - Contact Point for Roma and Sinti Issues) ќе промовираат подобри односи меѓу ромските и синти невладини организации (НВОа) и земјите-учеснички.
 24. ОДИХР-ЦПРСИ ќе служи како пункт за собирање и размена на иницијативи преземени од страна на земјите-учеснички и ќе ја олесни размената на информации за најдобри практики.
 25. ОДИХР-ЦПРСИ, во блиска соработка со земјите-учеснички, со ромските и синти заедници, и каде што е можно со други меѓународни организации, целосно запазувајќи ги законите за заштита на личните податоци, ќе собира документација заради формирање на поконкретно насочени мерки.

Полиција

Активности што им се препорачуваат на земјите-учеснички:

26. Развивање на политики кои промовираат свест меѓу институциите за спроведување на законот во врска со ситуацијата на Ромите и Синтите и кои се спротивни на предрасуди и на негативните стереотипи.
27. Развивање на програми за обуки за спречување на прекумерна употреба на сила и за промовирање на свест за и почитување на човековите права.
28. Развивање на политики: (1) за подобрување на односите меѓу заедниците на Ромите и Синтите и полицијата, со цел да се спречи полициска злоупотреба и насилство врз Ромите и Синтите; и (2) за подобрување на довербата на Ромите и Синтите во полицијата.
29. Развивање на политики и процедури за обезбедување на ефективна полициска реакција на расно мотивирано насилство врз Ромите и Синтите.
30. Да се евалуира јазот помеѓу моментално постојните национални практики и меѓународните полициски стандарди, во консултација со државните полициски сили, НВОа и претставници на ромските и синти заедници.
31. Да се елаборираат, каде што е соодветно, и во блиска соработка со меѓународните заедници и ромските НВОа, утврдените политики,

кодексите на однесување, прирачниците со упатства и програмите за обуки.

32. Да се охрабрат Ромите и Синтите да работат во институциите за спроведување на законот со што долгорочно би се промовирале толеранцијата и разноликоста.

Активности што им се препорачуваат на институциите и структурите на ОБСЕ:

33. Одделението за стратешки полициски работи во Секретаријатот и ОДИХР ќе им помогнат на земјите-учеснички во развивањето на програми и мерки за градење доверба – како што се соработката помеѓу полицијата и заедницата – заради подобрување на односите меѓу Ромите и Синтите и полицијата, особено на локално ниво.
34. Во рамки на нивните мандати, ОДИХР-ЦПРСИ и Одделението за стратешки полициски работи ќе изготват компилација на „најдобрите полициски практики“ во регионот на дејствување на ОБСЕ, во врска со полициското работење и ромските и синти заедници.
35. Високиот комесар за национални малцинства, ОДИХР-ЦПРСИ и Одделението за стратешки полициски работи ќе им помогнат на земјите-учеснички во формирањето на кодекси на однесување со цел да се спречи расно профилирање и да се подобрат меѓуетничките односи.

Мас-медиуми

Активности што им се препорачуваат на земјите-учеснички:

36. Лансирање на информативни кампањи и кампањи за подигање на свеста со цел да се намалат предрасудите и негативните стереотипи за Ромите и Синтите.
37. Со цел да се поттикне слобода на изразување, да се охрабри обука на новинари кои се Роми и Синти и нивно вработување во медиумите, со цел да се олесни поголем пристап до медиумите за Ромите и Синтите.
38. Да се поттикнат медиумите да прикажуваат позитивни аспекти и балансирана слика за животот на Ромите, да се воздржуваат од стереотипизирање на Ромите и Синтите, и да избегнуваат предизвикување на тензии меѓу различни етнички групи. Да се организираат тркалезни маси меѓу претставниците на медиумите и на Ромите и Синтите заради промовирање на оваа цел.

Активности што им се препорачуваат на институциите и структурите на ОБСЕ:

39. Во соработка со ОДИХР, како и со други релевантни меѓународни организации, Претставникот за слобода на медиумите (ПСМ) треба да размисли како ОБСЕ би придонела за формирање на Европско ромско радио, кое би се емитувало низ Европа. ОДИХР и ПСМ би требале да организираат јавни дебати, анти-дискриминациони кампањи и заеднички програми за обука со и за медиумите.
40. ПСМ треба да размисли за овозможување на семинари за обука за ромски новинари.

41. ОДИХР-ЦПРСИ и ПСМ ќе организираат тркалезни маси со новинари во врска со имиџот на заедниците на Ромите и Синтите во општеството.
42. Високиот комесар за национални малцинства и понатаму ќе разработува и разделува упатства за оние кои креираат политики во врска со употребата на државните радиодифузери во мултикултурни заедници, со цел, меѓу другото, да се поттикне поддршка за малцинските радиодифузери, вклучувајќи и ромски и синти радиодифузери, и да се подобри нивниот пристап до медиумите.

IV. Осврнување на социјални и економски прашања

Потребни се мерки за да се осигури дека Ромите и Синтите уживаат еднакви социјални и економски права како другите. Мерки од најниските нивоа, особено оние кои потекнуваат од самите ромски групи, се особено потребни заради унапредување на интеграцијата на Ромите и Синтите во социјалниот и економскиот живот и за борба против нивната изолација и сиромаштија. ОБСЕ и нејзините земји-учеснички треба да продолжат со поддршката за таквата интеграција.

Здомување и животни услови

Активности што им се препорачуваат на земјите-учеснички:

43. Воспоставување на механизми и институционални процедури за разјаснување на имотни права, решавање на спорови за сопственост и регулирање на легалниот статус на Роми и Синти кои живеат во услови на нерешена легалност (на пр. Ромски населби со дивограбди, или кои не се вклучени во деталниот урбанистички план на главниот локалитет; семејства и куќи без легален статус за престој во населби каде тие *фактички* живееле со децении).
44. Вклучување на Ромите и Синтите во креирањето на политики за здомување, како и во изградбата, обновувањето и/или одржувањето на јавни проекти за здомување кои се наменети за нив. Да се осигури дека проектите за здомување не поттикнуваат етничка и/или расна сегрегација.
45. Да се земе предвид можноста за гарантирање на заеми за земјите-учеснички, кои би биле достапни од меѓународни организации и финансиски институции, за проекти за здомување со ниски приходи.
46. Да се промовира можноста за кооперативни начини на здомување за ромските заедници и да се овозможи соодветна обука за одржувањето на таквите установи.

Активности што им се препорачуваат на институциите и структурите на ОБСЕ:

47. ОДИХР-ЦПРСИ и Канцеларијата на координаторот за економски активности и активности за заштита на животната средина на ОБСЕ (ОЦЕЕА – ОСЕЕА – Office of the Co-ordinator of OSCE Economic and Environmental Activities) треба поактивно да помагаат за снабдување

на информации за и пристап до средствата овозможени од странски донатори за специфични проекти, особено за оние од ромски и синти групи, кои се осврнуваат на социјалниот и економски развој на заедниците на Ромите и Синтите.

Невработеност и економски проблеми

Активности што им се препорачуваат на земјите-учеснички:

48. Промовирање на зголемена застапеност на Роми и Синти во јавните институции.
49. Развивање на програми за обука за подготовка на помалку застапените групи како што се Ромите и Синтите за вработување во локалната јавна администрација и во други области, и креирање на политики да се поттикне вработување на лицата кои ќе ги завршуваат овие програми како државни службеници.
50. Да се преоцени влијанието на програми за дотирано вработување, посветувајќи особено внимание на нивните едукативни компоненти, за да се осигури дека ќе целат кон зголемување на конкурентноста на Ромите и Синтите на пазарот на трудот.
51. Развивање на политики и програми, вклучувајќи и стручна обука, за подобрување на способноста на трговија и вработување на Ромите и Синтите, особено на млади луѓе и жени.
52. Усвојување на социјални политики кои ќе ги зајакнат иницијативите за да се бара вработување, како траен начин да се избегне зависност од социјална помош.

Активности што им се препорачуваат на институциите и структурите на ОБСЕ:

53. По барање на земјите-учеснички, ОЦЕЕА, заедно со релевантни меѓународни организации, ќе придонесе за создавање на соодветни пристапи за надминување на пречки и дискриминација кои ги спречуваат Ромите и Синтите да го остварат својот потенцијал во економската сфера.
54. По барање на земјите-учеснички, ОДИХР-ЦПРСИ и ОЦЕЕА ќе поддржат развивање на способностите за вработување и претприемништво на Ромите и Синтите преку формирање на програми за почетна и повторна обука во земјите-учеснички. Успешните практики, особено во врска со развивањето на претприемништво и мали и средни претпријатија (МСПи) (на пр. Програмата за младински семинари за претприемништво) би можеле да се приспособат кон потребите на Ромите и Синтите. ОЦЕЕА би можела да помогне при економско и социјално вклучување, во својство на катализатор за поддршка на микро-кредитни програми од страна на партнерски организации и финансиски институции, во вид на мали заеми за формирање на мали бизниси.
55. ОЦЕЕА, во блиска соработка со други меѓународни организации, за да се избегне преклопување, може да им помогне на владите да го оценат влијанието на економските мерки и процеси врз заедниците на

- Ромите и Синтите (развијајќи показатели за успешноста/ проценка на мерките).
56. ОДИХР-ЦПРСИ и ОЦЕЕА ќе го користат истражувањето направено од УНДП и други агенции за да ги проценат потребите на Ромите и Синтите, со цел да се создадат мерки кои ќе ги земат предвид опсегот и карактеристиките на нивните специфични потреби во секоја земја-учесничка.
 57. Во координација со релевантни меѓународни организации (поконкретно, УНДП и Светската банка) ОДИХР-ЦПРСИ и ОЦЕЕА ќе разгледаат начини за стимулирање на пристап на Роми и Синти до редовни програми за обуки. Може да се организираат работилници или дискусии на тркалезни маси приспособени на потребите на Ромите и Синтите, со цел да се информираат и едуцираат членовите на заедницата во врска со економските и социјалните права на поединци и претприемачи.

Здравствена нега

Активности што им се препорачуваат на земјите-учеснички:

58. Да се осигури дека Ромите и Синтите имаат пристап до здравствени услуги без дискриминација.
59. Да се промовира свест кај персоналот во здравствените институции за специфичните потреби на Ромите и Синтите.
60. Осврнување на големата зачестеност на болести и неисхранетост во ромските заедници.
61. Да се поттикне пристап на Ромите и Синтите до јавните здравствени услуги уште во раната фаза, преку:
 - (а) информирање на Ромите и Синтите за постоењето и достапноста на таквите услуги и нивно упатување како да ги искористат;
 - (б) Зајакнување на довербата на Ромите и Синтите во јавните здравствени установи, вклучително и преку: казнување на случаи на директна или индиректна дискриминација претрпена од Ромите и Синтите; обука на здравствените работници во врска со релевантни аспекти од ромската култура; и поддршка на посредници кои би имале битна улога во премостувањето на јазот меѓу ромските заедници и јавните здравствени установи.
62. Да се посвети особено внимание на здравјето на жените и девојчињата, меѓу другото, преку:
 - (а) промовирање и/или развивање на програми кои ќе овозможат информации за здравствената заштита (вклучувајќи исхрана, пост+породилна нега и домашно насилство, исл.);
 - (б) Подобрување на пристапот до гинеколошки услуги, вклучувајќи предпородилни, породилни и постпородилни здравствени услуги, меѓу другото, преку овозможување на информации и обуки.

63. Да се посвети особено внимание на здравјето на децата Роми и Синти, преку овозможување на соодветна педијатриска нега, вклучувајќи и заштитни мерки како што се вакцинации во ромските населби.

Активности што им се препорачуваат на институциите и структурите на ОБСЕ:

64. Во соработка со други меѓународни и невладини организации, ОДИХР ќе користи податоци од истражувања за да ги идентификува социо-економските, политичките и културните фактори кои влијаат на здравствениот статус на одредени ромски и синти популации, и ќе ги советува земјите-учеснички во врска со јавните здравствени програми кои би одговарале на идентификуваните потреби.
65. ОДИХР-ЦПРСИ и, каде што одговара, други институции и структури на ОБСЕ, вклучувајќи ги и теренските операции на ОБСЕ, ќе им помогнат на земјите-учеснички во лансирањето на едукативни иницијативи со цел да им се помогне на Ромите и Синтите целосно да ги искористат редовните здравствени услуги. Меѓу другото, тие ќе прибираат, изготвуваат и шират соодветни информации за добри практики.
66. ОДИХР-ЦПРСИ ќе посвети особено внимание да осигури дека Ромите и Синтите имаат пристап до програмите чија цел е превенција од и/или третирање на злоупотреба на дрога или други зависности и СИДА и слични болести.

V. Подобрување на пристапот до образование

Образованието е предуслов за учеството на Ромите и Синтите во политичкиот, општествениот и економскиот живот на нивните земји од позиции на еднаквост со другите. Институциите каде што се донесуваат одлуките и на заедниците на Ромите и Синтите треба да ги вбројат засилените неопходни мерки во оваа сфера, а особено оние што го засилуваат редовното школување и борбата против неписменоста, меѓу своите највисоки приоритети. Образовните политики треба да целат да ги интегрираат Ромите и Синтите во главните текови на образованието, обезбедувајќи им целосен и еднаков пристап на сите нивоа, и притоа задржувајќи чувствителност за културните разлики.

Активности што им се препорачуваат на земјите-учеснички:

67. Да се осигури националното законодавство да вклучува соодветни одредби со кои се забранува расна сегрегација и дискриминација во образованието и се обезбедуваат делотворни санкции за прекршувањата на тие законски одредби.
68. При изготвувањето на образовните политики што ги засегаат заедниците на Ромите и Синтите да се консултираат нивните претставници.
69. Активно да се промовираат еднакви можности во подрачјето на едукацијата на децата Роми и Синти, особено со обезбедување помош во однос на јазикот или друг вид помош.

70. Да се преземат специјални мерки за подобрување на квалитетот и делотворноста на образованието на децата Роми или Синти. Да се поттикнува поголема застапеност на Ромите и Синтите во редот на наставниците.
71. Во образовните текстови да се вклучат историјата и културата на Ромите и на Синтите, со посебен акцент врз сè она што им се случувало на Ромите и Синтите во текот на холокаустот.
72. Да се размисли за мерки коишто ќе помогнат да се осигури почит за ромскиот јазик, негова заштита и унапредување на неговата настава, како и на ромската култура како составен дел на културното наследство на Ромите и на Синтите.
73. Да се изградат и спроведуваат сеопфатни програми со кои ќе им се стави крај на подвојувањата во училиштата, и што ќе целат на: (1) укинување на практиката на систематско пренасочување на ромските деца во специјални училишта или одделенија (на пр., училишта за ментално хендикепирани лица, училишта и одделенија наменети специјално за ромски деца); и (2) префрлување на ромските деца од специјалните училишта во стандардните општи училишта.
74. Да се назначат финансиски средства за префрлување на ромските деца во стандардни општи училишта и за изготвување на програми за поддршка на училиштата за олеснување на преминот во стандардно општо образование.
75. На децата Роми да им се олесни пристапот до стандардно општо образование со преземање мерки какви што се:
- (а) Преземање мерки за отстранување на манифестации на предрасуди во однос на Ромите и Синтите во училиштата;
 - (б) Обука на наставни кадри за мултиетничка едукација и начини на работа со етнички мешани одделенија;
 - (в) Градење на стратегии со кои ќе се обезбеди поширока поддршка во општеството за десегрегација на училиштата;
 - (г) Обезбедување поддршка за премостување на јазот меѓу децата Роми и Синти и другите ученици, вклучително преку предучилишни програми изготвени за подготвување на децата Роми и Синти за основно училиште;
 - (д) Обезбедување поддршка во насока на зголемување на бројот на медијатори/ инструктори и наставници од самите ромски заедници.
76. Да се изготви и имплементира антирасистичка наставна програма за училиштата, и антирасистичка кампања за медиумите.
77. Да се изградат политики што се зафаќаат со сите фактори што придонесуваат за ниската стапка на редовно школување на децата Роми и Синти. Тука, меѓу другото, спаѓаат мерките со кои ќе се осигури ромските и синти семејствата да ги имаат неопходните документи за упис како сите други граѓани.

78. Да се размисли за изработка на програми за социјална помош за ромските семејства со ниски приходи што имаат деца на училишна возраст.
79. Да се поттикне редовно посетување на училишна настава на децата Роми и Синти, меѓу другото и со вклучување на семејството и социјалните работници, засилување на свеста на родителите и возрасните Роми и Синти во поглед на нивната обврска да им овозможат на децата да одат на училиште и, особено, да им обезбедат на женските деца еднаков пристап до образование.
80. Да се обрне особено внимание на ромските и синти женски деца да им се осигурат еднакви можности за вклучување во образованието и во општеството и да се изградат програми за намалување на исклучително високата стапка на прекинување на образованието на женските деца.
81. Да се размисли за изработка на соодветни програми за оние што немаат завршено основно образование, или се неписмени.
82. Да се изготват, каде што е потребно, програми за стипендии за студенти Роми и да се поттикнува нивното зголемено учество во постојните програми за стипендии.
83. Да се поттикне компјутерска писменост меѓу Ромите и Синтите, со изработка на веб-страници со информации.
84. Периодично да се оценува делотворноста на образовните политики.

Активности што им се препорачуваат на институциите и структурите на ОБСЕ

85. Високиот комесар за национални малцинства ќе ги поттикнува земјите-учеснички да ја исполнуваат својата обврска да обезбедуваат слободен и еднаков пристап до јавно образование за сите членови на општеството, и ќе ги поттикнува да преземаат мерки кон подобрување на положбата на Ромите и Синтите во овој поглед.
86. Високиот комесар за национални малцинства да продолжи да дава насоки за образовните модели, содржина на наставните програми и наставата по, или изведувана на, мајчиниот јазик, вклучително ромскиот јазик.

VI. Засилено учество во јавниот и политичкиот живот

Ромите и Синтите се соочуваат со посебни предизвици во нивните усилби да учествуваат во јавниот – и особено во политичкиот – живот на нивните земји. Ниското ниво на образование и, во извесни случаи, нивната дискриминација, значително придонесуваат за недоволната застапеност на Ромите и Синтите на сите нивоа на власта. Ромите и Синтите имаат еднакво право на учество во јавните работи. Тука спаѓа правото на глас, правото да се кандидираат на избори, да учествуваат во јавните работи и да основаат политички партии без дискриминација. Треба да се поддржат напорите што се прават во последните години во правец на засилување на учеството на Ромите, особено оние иницијативи што произлегуваат од самите ромски групи.

Активности што им се препорачуваат на земјите-учеснички:

87. Земјите-учеснички мора да бидат проактивни во осигурувањето Ромите и Синтите, како и сето друго население, да ги имаат сите потребни документи, вклучително извод од матична книга на родените, документи за личен идентитет и потврди за стекнување здравствено осигурување. На земјите-учеснички особено им се препорачува да дејствуваат во партнерство со граѓанските организации на Ромите и Синтите.
88. Земјите-учеснички да се поттикнуваат да ги земат предвид следните основни услови за осигурување на делотворно учество на Ромите и Синтите во јавниот и во политичкиот живот:

- *Рано вклучување:*

Секоја иницијатива што се однесува на Ромите и Синтите, треба да вклучува нивни претставници уште од најраните фази на подготовка, имплементација и оценување.

- *Вклученост:*

Ромите и Синтите треба да се вклучуваат во официјални консултациони процеси, а делотворноста на механизмите воспоставени за нивното учество во обликувањето на главните иницијативи треба да се осигури со нивно вклучување во еден процес на широка застапеност;

- *Транспарентност:*

Програмите и предлозите треба да се испраќаат благовремено и доволно време пред истекот на крајните рокови за донесување на одлуки, за да може да бидат сериозно разгледани и во нив да се внесат неопходните информации и податоци од претставниците на заедниците на Роми и Синти;

- *Значајно учество на Ромите и Синтите на сите нивоа на власт:*

Учеството на Ромите и Синтите во локалната власт е од суштинска важност за делотворното спроведување на политиките што ги засегаат конкретно нив.

- *Одговорност:*

Ромите и Синтите имаат суштинска и незаменлива улога во преземањето мерки во практиката да се почитува и користи правото на учество во политичкиот процес.

89. Избраните функционери треба да воспостават тесни работни врски со заедниците на Ромите и Синтите.

90. Да се воспостават механизми со коишто ќе се осигурува рамноправна, директна и отворена комуникација меѓу претставниците на Ромите и Синтите и органите на власта, вклучително советодавните и консултативните тела.
91. Да се олесни интеракцијата меѓу политичките лидери на локално и државно ниво и различните ромски групи.
92. Да се организираат кампањи за подигнување на свеста за важноста на изборите, за да се зголеми учеството на гласачите Роми на изборите.
93. Да се осигури гласачите Роми да можат да гласаат слободно и врз основа на доволно информации.
94. Да се преземат мерки со коишто ќе се гарантираат еднакво права на гласање на жените, вклучително со забрани на таканареченото „семејно гласање“.
95. Да се поттикнуваат Ромите и Синтите поактивно да се вклучуваат во јавните служби, вклучително, кога е потребно, преку воведување на специјални мерки за поттикнување на нивното учество во државните служби.
96. Да се поттикнува застапеноста на Ромите и Синтите во државни служби што подлежат на избори и на именувања.
97. Да се ополномоштуваат и интегрираат Ромите и Синтите во процесите на донесување на одлуки на ниво на државните и локалните власти како избрани претставници на нивните заедници и како граѓани на својата земја.
98. Да се поттикнува учеството на жените од ромска заедница во јавниот и во политичкиот живот; жените од ромската заедница треба да се оспособени да учествуваат рамноправно со мажите во консултативните и во другите механизми наменети за подобрување на пристапот до сите сфери на јавниот и политичкиот живот.

Активности што им се препорачуваат на институциите и структурите на ОБСЕ

99. ОДИХР и, каде што е соодветно, други институции и структури на ОБСЕ, вклучително теренските операции на ОБСЕ, ќе изработуваат програми за засилување на неопходната регистрација за целосно политичко учество.
100. ОДИХР- ЦПРСИ треба да помогне да се организира обука на и од ромски НВО-и, меѓу кои и медиумски организации, по прашањата на демократските процеси и учество, наменета за пошироките ромски заедници.

101. ОДИХР и, кога е соодветно, други институции и структури на ОБСЕ, вклучително теренските операции на ОБСЕ, ќе изработуваат и реализираат програми за едукација на гласачите и регистрација на гласачите.
102. ОДИХР ќе дејствува како катализатор за размена на информации и најдобри практики меѓу земјите-учеснички и други меѓународни организации.
103. ОДИХР ќе ја продолжи и засили практиката на испитување на вклученоста на Ромите во гласачките и изборните процеси, и ќе ја продолжи практиката на вклучување на стручњаци Роми и Синти во мисиите за следење на изборите во подрачјето што го покрива ОБСЕ.
104. Високиот комесар за национални малцинства, во рамките на својот мандат, ќе продолжи да ги советува земјите за соодветните начини и средства за поттикнување на учеството на Ромите и Синтите во сите сфери на јавниот живот.
105. ОДИХР-ЦПРСИ и, каде што е соодветно, други институции и структури на ОБСЕ, вклучително теренските операции на ОБСЕ, ќе изработуваат програми што ќе ги поттикнуваат ромските и синти претставници да се кандидираат за избрани тела, или ќе идентификуваат креативни решенија со кои ќе се осигури учеството на претставници на Ромите и Синтите во процесите на донесување на одлуки на државно и локално ниво.
106. ОДИХР ќе посвети посебно внимание на активностите насочени кон зголемен пристап на жените од ромската заедница до сите сфери на јавниот и политичкиот живот.

VII. Ромите и Синтите во кризни и посткризни ситуации

Земјите-учеснички имаат обврска да преземат мерки со кои сите основни права, вклучително и правата на бегалците што произлегуваат од релевантните меѓународни инструменти, особено од Конвенцијата од 1951 којашто се однесува на Статусот на Бегалците и Протоколот од 1967 ќе им бидат осигурени на сите граѓани без никаква дискриминација, дури и во кризни и посткризни ситуации. Тие треба да ги земат предвид Водечките принципи на ОН за внатрешно раселување како корисна рамка за дејствувањето на ОБСЕ и нивните усилби во справувањето со внатрешното раселување.

Активности што им се препорачуваат на земјите-учеснички:

107. При дефинирањето на кризните ситуации да се консултира ромското и синти население за да се олеснат соодветните постапки и да се идентификуваат специфичните географски подрачја од кои бегаат бегалците и внатрешно раселените лица, како и да се осигури зафаќање со нивната специфична ситуација.

108. Да се осигури дека во ситуација на принудна раселеност (бегалци и внатрешно раселени лица - ВРЛ) ромското и синти населението се соодветно регистрирани и обезбедени со потребните документи.
109. Земјите-учеснички треба да осигурат програми со кои на бегалците и ВРЛ Роми и Синти им се овозможува да направат избор заснован врз информации во поглед на одлуката за трајни решенија на нивната ситуација, вклучително користење на нивното право на безбедно, достоинствено и одржливо враќање. Таквите програми треба да обезбедуваат конкретни информации за секое прашање од интерес на бегалците и ВРЛ и тие информации треба да се дадени на соодветните јазици.
110. Да се осигури третманот на бегалците Роми и Синти да е во согласност со релевантните меѓународни норми и стандарди на заштита, без никаква дискриминација.
111. Да се употреби улогата на ОДИХР во спречување на конфликти и во идентификација на подрачја за рана интервенција, и во овој поглед да се користи стручноста на Високиот комесар за национални малцинства на ОБСЕ.
112. Да се обрне посебно внимание на потребите на жените и децата Роми и Синти во кризни и посткризни ситуации, особено во однос на обезбедување пристап до медицински услуги, здоменост и школување.

Активности што им се препорачуваат на институциите и структурите на ОБСЕ

113. ОДИХР ќе ја користи својата специфична улога во зафаќањето со прашањето на спречување на конфликти и идентификување на подрачјата на потенцијална криза за која е неопходна рана интервенција.
114. ОДИХР-ЦПРСИ се повикува делотворно и во согласност со дадениот мандат да одговори на кризните ситуации низ, меѓу другото, соработка со релевантните влади, тела за меѓувладина соработка и меѓународни организации, особено УНХЦР, за да се осигури заштита на ромските заедници изложени на опасност.
115. ОДИХР-ЦПРСИ ќе ја подигнува свеста во јавните служби, меѓу новинарите и другите за ситуацијата на Ромите и Синтите во подрачјата зафатени со криза или конфликти.
116. ОДИХР ќе преземе врз себе заштитничка улога во анализирањето на мерките што ги преземаат земјите-учеснички во врска со Ромите и Синтите, и ќе ги дава своите совети со намера подобро да се разрешат оние елементи на тензија во дадени локални контексти коишто може

да се развијат, доколку не бидат спречени, во ситуации на отворен конфликт.

117. Високиот комесар за национални малцинства и натаму ќе ја исполнува својата задача во спречувањето на конфликтите во најраната можна фаза.

VIII. Подобрување на соработката и координацијата со други меѓународни и невладини организации

Со оглед на зголеменото внимание што различните меѓународни организации им го посветуваат на прашањата што се однесуваат на Ромите и Синтите, неопходна е координација и соработка за да се избегне дуплирање на активностите. За да се осигури делотворно спроведување на Акционен план, ОБСЕ, и особено ОДИХР, тесно ќе соработува со меѓународните и со невладините организации.

118. ОДИХР-ЦПРСИ ќе продолжи активно да учествува во *Неформалната контакт група за Ромите на меѓувладините организации*.²
119. Јакнењето и унапредувањето на ова неформално тело ќе биде договорено и реализирано во соработка со сите релевантни партнери, особено низ осигурување на вклученоста на претставници на земјите-учеснички на ОБСЕ. За поттикнување на оваа цел ќе се разгледаат можностите за редовни средби на Неформалната контакт група на експертско ниво, или и на повисоко ниво кога ќе се смета дека тоа е потребно.
120. Неформалната контакт група треба да воспостави општи насоки и приоритети, како подобра соработка и координација за да се избегне дуплирање на активностите.
121. ОДИХР-ЦПРСИ ќе се стреми да ја зацврсти „Меѓународната контакт група за Роми“³ и ќе продолжи да придонесува кон иницијативата на Советот на Европа за можен Европски форум за Роми и номади.
122. ОДИХР-ЦПРСИ ќе обезбедува информирање и координација на релевантните државни и меѓународни институции и ќе го потпомага дијалогот меѓу тие организации и меѓу нив и ромските НВО-и.
123. ОДИХР-ЦПРСИ ќе се стреми да ги развие односите со организациите на Ромите и Синтите и ќе им помага да ги координираат своите активности и ресурси, како во нивните земји така и преку границите, и целосно да ги искористуваат можностите што им ги отвораат

² *Неформалната контакт група за Ромите на меѓувладините организации* ја сочинуваат претставници од ОБСЕ/ОДИХР, Советот на Европа, Европската комисија и Европската унија.

³ Меѓународната Контакт група за Роми е формирана во октомври 2000, на иницијатива на Контактниот пункт за прашања на Ромите и Синтите на ОДИХР. Контактната група вклучува претставници на Интернационалната унија на Ромите, Ромскиот национален конгрес, избрани претставници Роми, експерти Роми и претставници на ОДИХР-ЦПРСИ.

постојните државни и меѓународни политики што ги засегаат Ромите и Синтите.

124. ОДИХР-ЦПРСИ ќе го користи искуството и информациите од постојните проекти за мониторинг на други меѓународни организации.

IX. Референтна канцеларија на ОДИХР за ромски и синти прашања

125. По потреба, ОДИХР-ЦПРСИ ќе го олеснува споделувањето на информации меѓу земјите-учеснички на ОБСЕ што изградиле или се стремат да ги унапредат државните политики во однос на Ромите и Синтите.
126. На барање, ОДИХР-ЦПРСИ ќе ги советува земјите-учеснички за идните политики поврзани со Ромите и Синтите и ќе поттикнува дебати меѓу владите и невладините организации на Ромите.
127. ОДИХР-ЦПРСИ ќе го поддржува јакнењето на оспособеноста на невладините организации на Ромите и Синтите.
128. ОДИХР-ЦПРСИ ќе изгради база на податоци за најдобрите практики во земјите-учеснички на ОБСЕ.
129. ОДИХР-ЦПРСИ ќе преземе активна улога при анализирањето на мерките преземени од земјите-учеснички, како и при особени ситуации и инциденти што се однесуваат на Ромите и Синтите. За оваа цел ЦПРСИ ќе востанови и развие директни контакти со земјите-учеснички и ќе им нуди совети и мислења.
130. Владите ќе соработуваат со ОДИХР-ЦПРСИ во утврдувањето на делотворни решенија за кризни ситуации,
131. ОДИХР-ЦПРСИ ќе им обезбедува на ромските и синти заедници повеќе информации за ресурсите и активностите на ОБСЕ.
132. Во соработката со релевантните институции и структури на ОБСЕ, ОДИХР ќе изгради соодветни акции за зафаќање со основните причини за трговија со луѓе, особено со деца, и ќе ја подигнува свеста за последиците од трговијата со луѓе за ромските и синти заедници.

X. Имплементација: разгледување и оценување

133. Имплементацијата на одредбите на Акциониот план ќе се разгледува на Состаноци за имплементација на човечката димензија, Конференции за разгледување и други релевантни настани поврзани со човечката димензија.
134. Врз основа на понапред спомнатите состаноци и на информациите од консолидираната Неформална контакт група за Ромите на

меѓувладините организации и Меѓународната ромска контакт група, директорот на ОДИХР ќе поднесе извештај до Постојаниот совет кој може да им препорача на земјите-учеснички и на институциите на ОБСЕ приоритети за соработка и координација.

135. Постојаниот совет периодично ќе организира неформални брифинзи од Референтната канцеларија за ромски и синти прашања за подрачјата опфатени со тековниот Акционен план за да се оцени ефектот што го постигнале мерките предвидени со него на национално и на локално ниво.
136. Со цел да се олесни процесот на следењето на процесот на имплементацијата, земјите-учеснички на ОБСЕ се поттикнувани да даваат информации за новите случувања во положбата на Ромите и Синтите и/или мерките произлезени од овој Акционен план на Средбите за имплементација на човечката димензија, пред одржувањето на Конференциите за разгледување и пред одржувањето на седницата на Постојаниот совет.
137. Сите релевантни институции и структури на ОБСЕ, вклучително теренските операции на ОБСЕ, ќе продолжат тесно да соработуваат со земјите-учеснички за да им помагаат во спроведувањето на Акциониот план.
138. ОДИХР-ЦПРСИ ќе ги информира за овој План ромските и синти заедниците и организациите, како и другите меѓународни организации.
139. За да му се овозможи на ОДИХР-ЦПРСИ да ги извршува задачите што му се доверени во сегашниот Акционен план, Постојаниот совет на ОБСЕ ќе се зафати со обезбедување на соодветни човечки и финансиски ресурси. Деталите ќе ги разработи Советодавната комисија за менаџмент и финансии и изготвеното ќе го достави до Постојаниот совет.